

film film film film film film film film film film film film film film film

Klemm József

Csak ennyi...

Reflexiók a 37. Magyar Filmszemléről

Már csak ketten ültünk a Millenáris Központ félhomályba boruló nagyszínházban: a Horvát Televízió filmkritikusa, akivel jobb időkben gyakran találkoztunk a pulai filmfesztiválon, meg jómagam. A 37. Magyar Filmszemle díjkiosztó záróünnepsége éppenhogy véget ért, a közönség már az előcsarnokban, a ruhatár előtt tolongott, az ügyelők az üres széksorok között rótták rutinos ellenőrző útjukat, a vászonra ráhúzták a védőfüggönyt. A kolléga, aki a díjazott filmek címének fordításával bajlódott, váratlanul odaszólt: *Dakle... to bi bilo to...* A válaszmegosolyomat szavakra talán így fordíthattam volna: *Igen, csak ennyi...*

De ebben a válaszban véletlenül sem szabad elégedetlenséget, lekicsinylést vagy ironiát sejteni. Inkább azt a rezignációt, azt a kellemesnek is mondható ürességet, amit az ember egy-egy nagy munka befejezése után érez, amikor már csak az eredményt látja, s a sikerélmény feledteteti vele a befektetett erőfeszítést: a hat nap alatt a vászon előtt eltöltött hetven órát, a realitás és a képzelet összemosódását, az ébren álmódás ijesztő érzését, amikor tizenkét órányi mozinézés után kitántorog a sötét teremből az éjszakába, és hirtelen azt sem tudja, melyik a való világ, az-e, amelybe belecsöppent, vagy amelyikből félnapos kényeztetés után hirtelen kiteszokolták. És benne foglaltatik az az enyhe szomorúság is, ami ránk tör, amikor a cselekvést az emlékezés váltja fel, hiszen az események múlása mindig önmagunk mulandóságával szembesít bennünket.

Csak ennyi... – mondhattam volna tehát a szemle végén, felidézve néhai kollégám, Ládi István emlékét, aki évtizedekkel ezelőtt arra okított bennünket, kezdő, vehemens fiatalokat, hogy ne ítéljünk meg túl szigorúan egy-egy fesztivált, hiszen az ilyen rendezvényekből nemcsak az *állapotot*, hanem inkább a *folyamatot* kell kiolvasnunk, és ha a bemutatott több tucat alkotás között akad kettő-három, amely emlékezetes, akkor ennél többet nem is kívánhatunk, azaz a szemlét nyugodt lelkiismerettel sikeresnek nyilváníthatjuk. Márpedig az idej, 37. Magyar Filmszemle sok szempontból hozott maradandót: csúcsot döntött a bemutatott filmek és a látogatók számának te-

kintetében, bebizonyította, hogy a magyar nemzeti filmgyártásban nagyobb törés nélkül megtörtént a nemzedékváltás, de ami talán még fontosabb: volt néhány olyan alkotás, amelyek egyértelműen meggyőztek bennünket arról, hogy a közönségfilmek érzékelhető előretörése ellenére a magyar művészfilm hagyományainak vannak tehetséges, fiatal képviselői.

A szakma a játékfilmek versenyműsorában bemutatott huszonnégy alkotás közül két kiugró teljesítményt emelt ki, Pálfi György *Taxidermia* és Hajdu Szabolcs *Fehér tenyér* című filmjét. E sorok írója – sajnos – ez utóbbit nem látta, de a sikeres szemléhez nélkülözhetetlen két film még így is összejött számára: a fesztiválra visszagondolva Pálfi már említett műve mellett a második legjobb filmként Mundruczó Kornél *Johanna* című alkotását őrzi maradandó emlékként.

Flashback No 1.: Johanna

Mundruczó Kornél neve nem ismeretlen az új magyar film kedvelői előtt. *A Nincsen nekem vágyam semmi*, az *Afta* meg a *Szép napok* szerzője 2002-ben a *Jött egy busz...* című omnibuszfilmhez készítette el *A 78-as Szent Johanna* című epizódot. Mint később kiderült, a kábítószerrel való visszaélésben szenvedő lány dalműben elmesélt rövid története a szerzőben sokkal több alkotó energiát generált, mint amennyit a pár perces epizódban levezethetett. Ezért szinte az előmunkálatnak számító rövidfilm befejezése után, vagy még azzal egyidejűleg megkezdte a történet továbbgondolását: újjáélesztette tragikusan elhunyt hősnőjét, hogy az – feltámadásával – maga is új csodák művelőjévé, majd saját csodáinak áldozatává válhasson.

Az alig több mint egyórás játékfilm meséje azzal kezdődik, hogy a baleseti sebészet orvosai visszahozzák a halálközeli állapotból, illetve a klinikai halálból a lányt, aki kábítószer-túladagolás folytán az előzőleg forgatott epizódban éppen a mennyország kitáruló kapuin akart belépni az örökkévalóságba. A Névtelenke, aki teljes amnéziában szenved, és ezért ideiglenesen a Johanna nevet veszi fel, erkölcsi megtisztulását is eredményező gyors felépülése után a kórházban marad, ahol rövid idő elteltével rádöbben saját kivételes adottságára: a szenvedőkkel való azonosulásának és az önmaga teljes odaadásáig menő, kiáradó szeretetének köszönhetően képes meggyógyítani a halálos betegeket is. Igaz, a gyógy mód felettébb szokatlan: teljes testi egybeolvadást igényel. Ergo: a fiatal lány összefekszik az emberroncsokkal, és a haldokló testekből kikényszerített utolsó eksztázissal győzi le a bennük pusztító gyilkos kórt. A csodás gyógyítások híre gyorsan elterjed, a felépülést esdők száma rohamosan növekszik, akár csak Johanna hírneve és az iránta megnyilvánuló imádat. A *Rendszer* azonban, amelyet ott, a kórházban az orvos- és a nővértársadalom képvisel, nem hajlandó elviselni a *másságot*. Akár csak korábban a próféták vagy a Messiások esetében, most is szembefordul azzal, aki többet tud az

átlagosnál, a tömeg Johanna iránti imádatát féltékenységből közveszélyesnek minősíti, és a *Rená* ellenfelét halálra ítéli.

Az önmagában is furcsa történet helyszínéül Mundruczó a kétes hírnevű lipótmezei Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézetet választotta. A le-robbant, inkább börtönre mint kórházra hasonlító épület az első pillanattól karkai hangulatot kölcsönöz a filmnek. Az alacsony, szűk folyosók, amelyekben szinte csak meghajolva lehet közlekedni, a zsúfolásig tömött kórtermek, a vér és genny látványa, az ágyon osztozó betegek, a természetes fény teljes hiánya klausztrófóbikus félelmet kényszerítenek a nézőre, az eluralkodó légszomj már-már arra ösztökéli, hogy kimeneküljön a moziteremből. A címszerepet játszó Tóth Orsi megjelenése azonban, a lényéből áradó csendes nyugalom és kifejező arca, amely egyszerre sugározza a nőiség teljes gazdagságát: az anyai megértést és a szerető erotikáját, a székhez szegez bennünket. De ez csak az első remek ellenpont, amely végigvonul az egész filmen.

A másik: a látvány és a zene ellentéte. A profán, helyenként undort keltő képsorok mellé Mundruczó klasszikus operát párosít kísérezzeneként. Szereplői dalban mondják el érzéseiket, s ez a furcsa szembenállás: az alantás látvány és az operai pátosz ötvözése új dimenzióval gazdagítja a művet. A librettó (Térey János és Harcos Bálint munkája) ugyanilyen sikeresen kovácsolja egységbe a köznapi témát a művészi formával: „Meggyógyul mind, akit Johanna ápol, / Kik nála lábadoznak, boldogok, / Jóságá úgy szítál, akár a nyári zápor, / Vízében megfürödni jó dolog” – éneklí a kórus Johanna imádatának himnuszát.

A harmadik: a fény és az árnyék ellenpontozása. Említettem már, hogy a helyszín eleve sötétséget feltételez. A zárt térbe gyakran alig szűrődik be a gyér lámpafény, a szereplőknek inkább a körvonalait látjuk, mintsem lényük egészét. A következő jelenetben azután szinte agyunkba hasít a vakító fehérség, a kórház steril tisztasága. Az ilyen szélsőségeket eredményező megvilágításban a színek majdnem teljesen eltűnnek, a vásznat a fekete és a fehér ellentéte uralja. Az operatőr Nagy András korábban maga is utalt arra, hogy a fény-árnyék játék szerepe ebben a filmben meghatározó, és ezt oly módon érték el, hogy speciális, pozitív nyersanyagra forgattak, amit aztán negatívként hívtak elő. Az eredmény valóban nem mindennapi, a „cross process” néven ismert eljárás nagyon erős expresszív jelleget kölcsönzött a képsoroknak.

A szereplőkhöz visszatérve érdemes elmondani, hogy operafilm lévén a Johannában a szerepek nagy részét valóban operaénekesek játsszák (Cserna Ildikó, Kováts Kolos, Gulyás Dénes, Melát Andrea, Mester Viktória, Fátyol Hermina, Hormai József, Kecskés Sándor, Egri Sándor...), Tóth Orsi hangját viszont Fodor Gabriella kölcsönözte, és a szinkron olyan kifogástalanul sikerült, hogy még a sorozatos közlekedésekben sem lehet észrevenni a „művészi

csalást”. Egyszóval: az összhatás tökéletes, amit a film eddigi fogadtatása is bizonyított: a tavalyi cannes-i filmszemlén Mundruczó expresszionista operáját Carl Theodor Dreyer 1928-ban készült némafilmje, a *Jeanne d'Arc* ikerművének minősítették, párhuzamot vonva mind a vizuális megoldások, mind a történet felépítése között, azzal, hogy ezúttal a szentet elveszejtő főpapok szerepét az orvosok és nővérek vállalták át. A *Hollywood Reporter* kritikusa ezenkívül a Johannát a Mark Dornford-May *Carmen in Khaylitsba* című művének méltó társdarabjaként értékeli, amely tavaly Berlinben Arany Medvét nyert. És bár az idei Magyar Filmszemlén Mundruczó filmje az odaítélt három díj (Tóth Orsi: a legjobb női főszereplő, Nagy András: operatőri díj és Tallér Zsófia legjobb eredeti filmzene) ellenére némileg háttérbe szorult az újonnan bemutatott alkotások mögött, számomra – ha ugyan érdemes rangsort felállítani –, a Johanna a fesztivál második legjobb filmje volt.

Flashback No 2.: Taxidermia

Pálfi György filmjének fesztiváli bemutatója után az egyik magyar kritikus azt írta, hogy a *Taxidermiával* új időszámítás kezdődött a magyar filmművészetben. És noha ezzel a véleménnyel nem tudok teljesen egyetérteni, az biztos, hogy az *opus magnum*ról, a tökéletes alkotásról, a *mestermű*ről szóló film számomra is az utóbbi évek legjobb magyar művészfilmje volt.

Pálfi irodalmi mű alapján forgatta a *Taxidermiát*. Kiindulópontja Parti Nagy Lajos két novellája (*A fagyott kutya lába*, *A hullámzó Balaton*), de az író beleegyezésével és tevékeny részvételével egy harmadik történettel egészítették ki a forgatókönyvet, így módon már-már klasszikus családrégénnyé kerekítve le a mesét, amely egyúttal a XX. század második felének groteszk keresztmetszetévé válik. A rendező maga is megfogalmazta, hogy a film utal „...arra a Thomas Mann-i szerkezetű családrégényre, amelyben a három generáció – nagypapa, apa, fiú – egységbe foglalja a világot. A nagypapa megalapozza a családot, mintegy ősforrás, elindítja a világ folyását (ősnemző). Az apa csúcsra viszi az elkezdett, hogy aztán a fiú elherdálja a nehezen megszerzett értékeket, miközben rögzíti az elmúltat, egészzé kerekíti, más értékű síkra emeli.” (Pálfi Gy.: *Rendezői koncepció*)

A történet a második világháború idején indul, az ősnemző pedig a nyomorban és megaláztatásban sínylő tiszttisztolga, Morosgoványi Vendel, aki a fagyos téli éjszakába egy szál gyertya pislákoló lángjával, de még inkább lobogó szexuális fantáziájával igyekszik meleget csempészni. Felfokozott nemiségét képtelen kielégíteni, még a János vitéz Iluskájáról és Andersen gyufaárus leánykájáról is erotikus képzetek jutnak eszébe. Asszonyéhsége végül életébe kerül: miután egy szertelen éjszakán a disznóvágás termékeit, a sonkákat és szalonnákat tartalmazó teknőben magáévá teszi a százados feleségét is, a sértett fél bosszúját nem kerülheti el, parancsnoka fejlődéssel végez vele.

A mag azonban már el van vetve, kilenc hónap múltán megszületik az utód, aki a gyilkos nevét, de az áldozat génjeit hordozza, Balathony Kálmán, aki- nek különlegességére csalahatatlan jel utal: disznófarokkal jön a világra.

A nagyapa szexuális éhsége az utódban a kielégíthetetlen testi éhségként nyilvánul meg. Kálmán a kommunizmus gyermeke, aki szokatlan tehetségét a nagyevő versenyeken kamatoztatja. Sikert sikerre halmoz, mígnem a csúcs közelében megtörténik a tragédia: a szájjár, ami a karrier végének kezdetét jelzi. Az apa azonban sohasem adja fel: élete végéig edz, négyszáz kilóssá hízva, mozdulatlanságra kárhoztatva is folytatja a zabálást, mert – mint azt az irodalmi szinopszisban a harmadik nemzedék képviselője, Lajoska állapítja meg – rájön, „...hogyan addig tágul, ameddig csak akar, hogy benyeli a halált. Hogy azt csinál, amit csak akar... Mert végtelen...”

Ő, a harmadik, Balathony Lajoska első pillantásra selejt, sikertelen sarj: mindössze másfél kilóval lát napvilágot, apja és anyja, a két nagyevő nem is sejti, hogy útban van, azt hiszik, ártatlan gyomordaganat csupán. A szülői elégedetlenség nem ismeri fel azonban a nyápic utódban az öröklött családi hajlamot: az éhséget, ami nála a halhatatlanság iránti legyőzhetetlen vágyban jut kifejezésre. Szakmáját, a preparálást (a *taxidermia* a *preparálás* kifejezés görög megfelelője) művészi szintre igyekszik fejleszteni, olyannyira, hogy elhatározza: önmagát tökéletes műalkotássá formálja, s ezáltal biztosítja testének halhatatlanságát. Ezért, miután szerencsétlenül elhunyt apjának a hizlalt házi macskák által kikezdett tetemét is preparálja, önmaga testének tartósításához kezd hozzá: Istennel dacolva a tökéletes szobrot akarja elkészíteni, a rothadástól megóvott emberi testet, amely már nem csak a térben – mint apjának gumyszerűen táguló hájtömege –, de az időben lesz végtelen. Úgy érzi, ezáltal létrehozhatja az *opus magnumot*, a valódi mesterművet, amely a művészt immár nemcsak műve által teszi halhatatlanná, hanem őt magát is – preparált ember-szoborként – megőrzi az örökkévalóságnak. És noha a lezárás szerint a kísérlet majdnem sikerül, hisz a névtelen test odakerül a múzeumba Duchamps *Szökőkútja* és Michelangelo *Dávidja* közé, a kudarc mégis nyilvánvaló, hisz a testből csupán *torzót* tud megőrizni: a preparálást irányító-végző részeket, a fejet és a jobb kezét a preparálónak le kell metszenie.

Pálfí a filmről adott nyilatkozataiban többször is elmondta, hogy a három történetet a testnedvek kapcsolják egybe: a sperma, a nyál, a vér. „...Mindhárom szkeccs középpontjában a test áll – a maga naturalisztikus valójában és szürrealisztikus vágyaival. És ahogy a testen eluralkodnak a vágyak, úgy kerekedik felül a naturalizmuson a szürrealizmus, és sorolja sajátos esztétikai rendbe a testek burjánzását...” – írta a rendezői koncepciójában. Mégis, a film egyes kritikussai éppen a túlzott naturalizmusát bírálják: az első részben az explicit szexuális képsorokat, az erekcióban lévő hímtagról készített közelképeket, a másodikban a „lenullázásnak” becézett sorozatos okádásokat, a

harmadikban a boncolást aprólékos pontossággal ábrázoló felvételeket. Bírá-
lói azonban szem elől tévesztik, hogy ezek a képsorok sohasem öncélúak, de
még nem is durván naturalisták, ellenkezőleg, Pohárnok Gergely kamerájá-
nak köszönhetően a zsigerekre is tagadhatatlanul ható felvételekben sikerült
érvényre juttatni a rút esztétikáját. Emellett az egész filmet egy finom, rejtett
humor hatja át, amelynek köszönhetően a hősök – undort keltő szokásaik és
cselekedeteik ellenére is – végig rokonszenvesek maradnak a néző számára.

A *Taxidermia* tagadhatatlan értéke a jó színészgárda is. Czene Csaba a
nagyapa, Trócsányi Gergely a fiatal és Máté Gábor az elhízott, idős apa,
valamint Marc Bischoff a fiú szerepében szinte tökéletes választásnak tűnik,
bár érdekes lett volna látni, milyen többletet hozott volna Marlon Brando
tervezett „beugrása” a négyszáz kilós apa szerepében, amiről – állítólag – a
producerek tervekét is szöttek, de a konkrét megbeszéléseket Brando várat-
lan halála hiúsította meg.

Az elmondottakat összegezve: számomra a fiatal rendező nemzedékhez
tartozó Pálfi György második nagyjátékfilmje a 37. Magyar Filmszemle leg-
kellemesebb meglepetése volt. Olyan komplex műalkotás, amely provokatív
képi világával és témafelvetésével már a film nézése közben is alaposan fel-
rázza az embert, utána pedig még hetekig arra kényszeríti, hogy újra és újra
végiggondolja a látottakat. A kérdés, amelyre a mű választ keres, ugyanaz,
amelyet a zen buddhizmus az emberiség egyetlen valódi kérdésének tekint:
ki vagyok én? Csak ennyi: az ösztönök kieléése? Csak ennyi: romlandó anyag?
Csak ennyi: örökös, kielégíthetetlen vágyakozás? Csak ennyi: én-tudat kín-
jával terhelt állat?

Vagy ott, a csonton, húson, testnedveken, lényünk anyagi torzóján túl
mégis van valami más?

A játékfilmes zsűri döntése

A 37. Magyar Filmszemle nemzetközi zsűrije a *fődíjat* Pálfi György Ta-
xidermia című filmjének ítélte, elismerve innovatív és elgondolkodtató sa-
játosságait. A film sikeresen mutatja be világunkról alkotott fiatalos és fantá-
zia gazdag látomását, melyet kreatívan és nagy szakértelemmel kivitelez.

Rendezői díj: Hajdu Szabolcs: Fehér tenyér; *Rendezői látvány díj:* Szem-
ző Tibor: Az élet vendége – Csoma-legendárium; *Operatőri díj* (megosztva)
Nagy András, a Johanna című filmben nyújtott újszerű képi megfogalma-
zásáért, valamint a Fehér tenyér című film hiteles fényképezéséért és Máthé
Tibor a Vadászat angolokra című film képi világának magas szintű megte-
remtéséért; *Elsőfilmes rendezői, Simó Sándor-díj:* Kocsis Ágnes: Friss levegő;
Forgatókönyvírói díj: Goda Krisztina, Heller Gábor, Divinyi Réka: Csak szex
és más semmi; *Legjobb női alakítás díja:* Tóth Orsi a Johanna és az Egyet-

leneim című filmben nyújtott kiemelkedő alakításáért; *Legjobb férfi alakítás díja*: Csányi Sándor: Csak szex és más semmi; *Legjobb női epizódszerep*: Stanczel Adél a Taxidermia című filmben nyújtott teljesítményéért; *Legjobb férfi epizódszerep*: Czene Csaba a Taxidermia és a Miraq című filmben nyújtott alakításáért; *Produceri díj*: A Fehér tenyér című film produceri gárdája; *Legjobb eredeti filmzene díj*: Tallér Zsófia a Johanna című operafilm zenéjének megkomponálásáért; *Látványtervezői díj*: A Taxidermia című film látványtervezői gárdája; *Arany olló díj*: Politzer Péternek a Fehér tenyér című film vágásáért. *Arany mikrofon díj*: Zányi Tamás: Az élet vendége – Csoma-legendárium című filmben végzett hangmérnöki munkájáért; *Gene Moskowitz-díj*: megosztva a Fehér tenyér és a Taxidermia című film; *Közönségdíj*: Az internetes közönségzavazatok alapján a legjobb nagyjátékfilmnek járó filmhu-díjat, a Fehér tenyér című filmért Hajdu Szabolcs, a film rendezője kapta.

A fesztiváli versenyműsorban bemutatott játékfilmek

Csak szex és semmi más (Goda Krisztina), De kik azok a Lumnitzer nővérek? (Bacsó Péter), Egyetleneim (Nemes Gyula), Az élet vendége – Csoma-legendárium (Szemző Tibor), Fehér tenyér (Hajdu Szabolcs), Fej vagy írás (Lengyel Andor), Friss levegő (Kocsis Ágnes), A gyertyák csonkig égnek (Iglódi István), A herceg haladéka (Tímár Péter), Az igazi Mikulás (Gárdos Péter), Johanna (Mundruczó Kornél), Kútfejek (Kapitány Iván) Lopott képek (Pacskovszky József), Madárszabadító, felhő, szél (Szaladják „Taikyo” István), Miraq (Bollók Csaba), Randevű (Incze Ágnes), Rokonok (Szabó István), Stambbuch – Júlia asszony titkos éjszakái (Mészáros Péter), Szőke kóla (Barnóczky Ákos), Sztornó (Pálos György Ali), Taxidermia (Pálfi György), Tibor vagyok, de hódítani akarok! (Fonyó Gergely), Üvegtigris 2. (Rudolf Péter), Vadászat angolokra (Bagó Bertalan).

